

Reflexións dun mestre xubilado sobre o rural, sobre a educación, sobre o futuro...

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 74-76

Toño Núñez (Xosé Antón Núñez Álvarez)

Mestre xubilado e escritor

tonhonuñez@hotmail.com

Nos días da pandemia do 2020...

As ideas, mesmo os conceptos, esixen revisión e contextualización permanentes para non quedaren desfasadas, inservibles. O rural de hoxe non ten nada que ver co de hai tan só medio século. É obvio. E a educación, máis alá da célebre, e atinada no seu momento, viñeta de Francesco Tonucci, tampouco se parece moito á de hai cincuenta anos. Sabemos que a locomotora educativa é pesada, lenta e conservadora, pouco permeable ás innovacións. As inercias e as rutinas son malas de mudar. Ademais, dentro do profesorado, polo menos entre o máis veterano, hai certa militancia nostálgica que pensa, convencida, que o pasado foi mellor. Levo comentado isto con moitos compañeiros e compañeiras. Nós sabemos máis disto. Nós sabemos máis daquilo. Non saben tal cousa. Non saben tal outra... E, se entramos no campo dos valores... o respecto, a cortesía, a responsabilidade, o compromiso...

Ai, como nos traizoan a memoria e a subxectividade! A memoria acostuma ser selectiva e adoita idealizar os recordos. Analizar a educación de hoxe enmarcada na sociedade actual cos ollos dun pasado confuso só pode levarnos a conclusións erróneas. Eu son dos que penso que, no seu conxunto, nunca houbo xeracións tan formadas coma as últimas. Cada quen é filla ou fillo do seu tempo. E, para ben ou para mal, os tempos mudan. Na nosa sociedade hai moitos aspectos susceptibles de mellora. Seguro. Mais, o mundo, dende o principio dos tempos, é un río que flúe inexorablemente. Adquisición da fala, conservación do lume, o sedentarismo, a linguaxe escrita... a revolución industrial... as "novas tecnoloxías"... Como podemos pedirlle a un neno ou a unha nena, rapaz ou rapaza, moza ou mozo de hoxe que pense e actúe como a nena ou o neno... que nós fomos? Por ou-

tra parte, de verdade o pasado era mellor? A memoria quédase con determinadas imaxes, idealizaas e esquece o resto. Daquela, dános unha visión deformada da realidade. Porque a realidade é global e facemos trampa se só nos fixamos no que nos interesa.

Esta mesma reflexión hai que aplicala á hora de falarmos de educación en contextos rurais. Si, o rural de hoxe nada ten que ver xa co rural no que eu vin ó mundo e me criei. Nós aínda arabamos cos arados de pau e de ferro. As lanchas ían a remo. Nas casas non había auga nin luz eléctrica. Na montaña, quen tiña seis vacas era un labrego-gandeiro potente... As nosas nais e os nosos pais, se sabían algo das "catro regras", sabían moito... Sabían outras cousas moi importantes, pero a instrución "académica" era, polo xeral, mínima. O mestre ou a mestra da aldea e o cura eran os faros da cultura. As súas verdades eran verdades absolutas... Hoxe, o rural é outra cousa. Os tractores e os barcos pesqueiros actuais son auténticos e sofisticados conglomerados tecnolóxicos. A estas alturas do século XXI, tamén no rural, e cada vez máis, afortunadamente, hai pais e nais con títulos universitarios... Certamente, o rural foi moito a menos; pero, en xeral, entre o rural e a cidade acurtáronse moito as distancias. Mesmo, se quixeramos valorar e medir esa entelequia á que nos referimos como "calidade de vida" nos dous espazos, analizando todas as variables que neste concepto inciden, seguramente a romana caese para o lado do rural.

Aínda vou máis aló: non sei se haberá estudos serios feitos ó respecto, pero atrévome a aventurar que os resultados académicos do alumnado do rural non son peores ca os do alumnado das cidades. E, se subimos á universidade, seguramente o éxito das e dos universitarios de

orixe rural non é inferior ca o das e dos universitarios que nacen e medran nas urbes. Non hai aínda as mesmas oportunidades, é certo; mais, ese desaxuste vese compensado por outros factores. Tampouco no tocante ós servizos se acadou a igualdade, e estas son tarefas pendentes; non obstante, o nivel de vida da maior parte das persoas que viven no rural mellorou infinitamente. Lembro con moita tristura cando ós nenos ou ás nenas da aldea se nos recoñecía á primeira vista a tal condición. Daquela, ser da aldea era un estigma, hoxe... Hai quen confunde os termos e pensa que nos discriminaban pola lingua; non, discriminábanos por sermos da aldea, por sermos pobres, polas "pintas"... O aspecto lingüístico era un accesorio. Hoxe, as condicións de vida máis obxectivas (traballo, vivenda, formación, ocio, benestar...) dos habitantes do rural non lle teñen nada que envexar ás dunha boa parte da poboación que vive nas cidades.

Queirámolo ou non, a aldea global é un feito. As nenas e os nenos do rural do meu tempo, ademais de ir á escola, axudábanos nas tarefas das casas donde que podíamos algo; e o noso xogo simbólico xiraba arredor do martelo pequeno, do sachito pequeno, do carro ou das bonecas de nabos... Isto é, xa, historia. As familias rurais actuais, maioritariamente, pídenlles ós seus fillos e ás súas fillas, fundamentalmente, que estuden; o resto é secundario. As nenas e os nenos do rural de hoxe viven, xogan, visten... con moi poucas diferenzas, como os e as das cidades. Pola contra, houbo unha perda cultural importante no tocante ó máis propio. Nun encontro con rapazas e rapaces de ESO e de BAC comentáballes algo disto; falabamos de que unha boa parte das rapazas e rapaces do rural xa non coñecen as árbores, as plantas, os paxaros... Este coñecemen-

to, que sería moi enriquecedor tamén para a infancia e a mocidade das urbes, supón unha perda e unha descontextualización especialmente dolorosa se nos referimos á poboación nova do rural. A cadea de transmisión da cultura máis esencial, en boa medida, rompeuse; moitas nenas e nenos rurais non coñecen os contos do lugar, as lendas, as cantigas, boa parte da toponimia... Porén, a lingua, aínda, é onde máis e mellor se conserva.

Xa que logo, se falamos de educación no rural, habemos ter moi presente esta realidade. Teño para min que os verdadeiros obxectivos da educación son os mesmos para as nenas e os nenos dunha cidade cosmopolita como para as e os de calquera aldea dos Ancares: formar persoas coa suficiente autonomía para desenvólvense nun mundo moi cambiante, para seren capaces de pensar, de analizar e de actuar por si mesmas e capaces de construíren unha sociedade máis xusta. O que si debe ser diferente, en parte, é o camiño polo que chegar a eses obxectivos. A educación non pode nin debe esquecer o marco físico, social, etnográfico e lingüístico no que se desenvolve o acto educativo. Evidentemente. Por iso, as mestras e os mestres do rural deberían ter o coñecemento, a sensibilidade e o compromiso necesarios para que o seu alumnado non se desvinculase dese marco. Porque, certamente, ese coñecemento é cultura, é manancial de diversidade, é esencia. Para non sermos todas e todos a mesma cousa en todas as partes do planeta.

Esa era a cultura vivencial dos nosos antepasados, non a académica. Agora, no rural, esa cultura experiencial herdada convive coa cultura académica xeneralizada; e o ideal é que esa convivencia sexa harmoniosa, para non despersonalizármolos. Absurdo sería negarse a su-

Pintura de Miguel Anxo Macía.

bir ó tren da modernidade e a incorporar os avances que os novos tempos van traendo; pero renunciar ó máis noso, ó esencial, sen lugar a dúbidas, empobrece. O que acontece é que a tiranía dos programas e do currículo é moi estresante. Por outra parte, en boa medida, as fontes primarias desa cultura están secando. E, o que é peor aínda, algunhas das manifestacións desa heranza están sendo substituídas como consecuencia do poder fagotizador da cultura global. Por iso, a escola rural tamén debería exercer un labor compensatorio nesta dirección e xogar un papel importante na activación e transmisión desa cultura herdada que nos personaliza. Mais, a tarefa non é doada, hai que recoñecelo. Porque navegar contra corrente sempre esixiu dun esforzo dobre e, ás veces, a corrente acaba por levarnos. E a capacidade de transformación da educación nos tempos que corren, sen o compromiso da sociedade no seu conxunto, é mínima; isto tamén hai que telo presente. Aínda así, é un deber que a cultura académica, a escola, asuma como seus os valores da cultura

herdada para non perdermos a cerna de nós mesmos.

Polo demais, non concibo ningunha reforma educativa auténtica que non aborde un cambio radical na formación do profesorado. Para min, a calidade do sistema educativo radica, fundamentalmente, no material humano; o resto, os medios, son ferramentas de axuda. Teño moi claro que un profesor mediocre cos mellores medios acadará uns resultados inferiores ca os dun bo profesor con medios básicos. O día que nos centros de formación do profesorado entren as persoas máis capaces para a educación e saian cunha formación contrastada e real para o desenvolvemento do seu traballo, daquela, a revolución educativa será un feito. E as sociedades que aposten por ese modelo experimentarán unha transformación a mellor moi notoria e profunda. Ese profesorado, seleccionado e formado convenientemente, sería o mellor garante dunha educación de calidade, tanto en contextos educativos rurais como urbanos. De cales considero eu que son os piares nos que se asenta a verdadeira formación do futuro

profesorado escribirei outro día, se teño oportunidade.

Mais, o certo é que, dende que eu comecei a estudar na (daquela chamada) Escola de Formación do Profesorado de Lugo ata hoxe, ningún goberno abordou este tema nin por aproximación. E xa levo padecidas varias e carísimas reformas educativas. Porque isto supón, primeiro, ter as ideas claras; e, segundo, deseñar un proxecto integral a medio e longo prazo intelixente, valente e serio. Esa sería a verdadeira reforma educativa. O demais, son remendos, parches parciais, que non pasan da tona ou, ás veces, do puramente anecdótico. Cambiarlles os nomes ás cousas (COU, BAC, Bacharelato, BUP, EXB, ESO... Educación Preescolar, Educación Infantil...) ou decidir que o alumnado de 11 e 12 anos estude nun centro ou noutro é xogar ás agachadas, enredar. Pero a política actual non está para proxectos a medio prazo para, canto máis, a longo. A política actual non está para pensar, planificar e actuar con amor e con compromiso. E, sen amor e sen compromiso, a onde imos? Imos tirando...■